

Cezary Kulesza

Uniwersytet w Białymstoku, Polska

c.kulesza@uwb.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0509-327X>

Rozprawa zdalna oraz zdalne posiedzenie aresztowe w świetle konwencyjnego standardu praw oskarżonego

Remote Trial and Remote Detention Hearing in Light of the ECHR Standard of the Rights of the Accused

Abstract: This article concerns the compliance of the institutions of remote trials and remote detention hearings introduced to the CCP by the Polish ‘coronavirus act’ of 19 June 2020 with the ECHR standard on the rights of the accused. In the first part of the article, it is indicated that the ECtHR in its jurisprudence accepts that a trial in the form of a videoconference is not in principle contrary to the ECHR, provided, however, that there are compelling reasons to dispense with the traditional trial (main or appellate) and that the procedure of using a videoconference itself meets the requirements of a fair trial according to Article 6 ECHR and ensures the accused both effective personal participation in the trial and effective use of the services of a defence counsel, in particular the confidentiality of the lawyer’s contact with their client. The Covid-19 outbreak has changed European justice systems, and now videoconferencing in court proceedings is seen not only as an exceptional measure, but as possibly an effective part of the ordinary activity of courts. The analysis of the assumptions of remote trials in ordinary Polish criminal proceedings shows that this institution does not meet the standards of a fair trial, especially the standard of the effective participation of the defence counsel. In contrast, compared to a remote trial, a remote detention hearing in Poland has a wider scope of application and poses serious risks to the standards on deprivation of liberty (Article 5(3) and Article 3 ECHR) and effective defence (Article 6(3) ECHR). The possibility of using both forms of videoconferencing without the participation of a defence counsel and the permanent nature of the changes introduced are particularly worrying.

Keywords: ECHR, ECtHR, effective defence, fair trial, videoconference

Słowa kluczowe: EKPC, ETPC, efektywna obrona, rzetelny proces, videokonferencja

Wprowadzenie

Celem artykułu jest zbadanie, czy polskie uregulowania rozprawy zdalnej i zdalnego posiedzenia aresztowego spełniają standardy rzetelnego procesu i ochrony praw oskarżonego przewidziane w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (dalej EKPC) oraz oparte na niej orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W związku z powyższym należy na początku zbadać, czy orzecznictwo ETPC stworzyło taki standard bazujący na specyficznych cechach rozprawy zdalnej prowadzonej w formie wideokonferencji i czy jest on aktualny w krajach europejskich w dobie epidemii spowodowanej koronawirusem COVID-19. Następnie podstawowe założenia tego standardu należy odnieść do wspomnianych regulacji polskich wprowadzonych „ustawą covidową” z 19 czerwca 2020 r., przede wszystkim w aspekcie prawa oskarżonego do obrony.

Należy zauważyć, że fundamenty rzetelnego procesu we wszystkich sprawach karnych określa przede wszystkim art. 6 EKPC oraz oparte na tym przepisie orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (powoływanym dalej jako ETPC). Art. 6 ust. 1 Konwencji stanowi w zdaniu pierwszym, że: „Każdy ma prawo do rzetelnego (*fair*) i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej”. W zdaniu drugim określa się także zasadę jawności postępowania sądowego, od której ustawodawca krajowy może wprowadzić wyjątki. Z kolei art. 6 ust. 2 EKPC określa zasadę domniemania niewinności, a art. 6 ust. 3 zasadę prawa oskarżonego do obrony, przewidując w literach a–e gwarancje tego prawa. W rezultacie z całokształtu norm przewidzianych w art. 6 EKPC wyprowadza się w orzecznictwie ETPC i literaturze przedmiotu zasadę bądź model rzetelnego procesu (*fair trial*)¹.

W literaturze oprócz praw *strictae* odnoszących się do oskarżonego, w tym gwarancji rzetelnego procesu, wyróżnia się pakiet praw chroniących oskarżonego incydentalnie, w związku ze stosowaniem poszczególnych instytucji karnoprosesowych². W tym ostatnim aspekcie istotne są prawa oskarżonego odnoszące się do pozbawienia wolności oskarżonego w toku postępowania karnego (art. 5 ust. 1–5 EKPC) oraz zakaz tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania (art. 3 EKPC). Szczególne znaczenie mają tu standardy dotyczące aresztu określone w art. 5 ust. 3 i 4 EKPC, dotyczące odpowiedniej procedury sądowej zarówno stosowania aresztu, jak

1 Zob. P. Wiliński, Pojęcie rzetelnego procesu karnego, (w:) P. Wiliński (red.), A. Błachnio-Parzych, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, C. Nowak, P. Wiliński, Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych, Warszawa 2009, s. 19–34.

2 M. Wąsek-Wiaderek, Standard ochrony praw oskarżonego w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, (w:) C. Kulesza (red.), Strony i inni uczestnicy procesu karnego, t. VI, P. Hofmański (red.), System prawa karnego procesowego, Warszawa 2016, s. 530–531.

i odwołania od decyzji o aresztowaniu³. W związku z powyższym w artykule podjęto także próbę krótkiej analizy, czy takie standardy pozbawienia wolności spełnia zdalne posiedzenie aresztowe, przede wszystkim standard udziału obrońcy w postępowaniu aresztowym określony przez orzecznictwo ETPC odnoszące się do art. 5 ust. 4 EKPC.

1. Rozprawa zdalna w świetle standardu rzetelnego procesu

Wśród gwarancji prawa do obrony zawartych w art. 6 ust. 3 EKPC za istotne z punktu widzenia udziału oskarżonego w rozprawie w sposób zdalny należy uznać prawo oskarżonego do:

- „c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;
- d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia”.

Europejski Trybunał Praw Człowieka generalnie uznaje w swoim orzecznictwie, że wideokonferencja jako forma udziału oskarżonego w postępowaniu karnym zasadniczo nie jest niezgodna z pojęciem rzetelnej i publicznej rozprawy sądowej. Jednakże zdaniem Trybunału zastosowanie tej technologii w każdym przypadku musi służyć uzasadnionemu celowi, a procedury składania wyjaśnień przez oskarżonego i jego udział w rozprawie muszą być zgodne z wymogami rzetelnego procesu, określonymi w art. 6, i zapewniać oskarżonemu skuteczne prawo do obrony. W szczególności należy umożliwić oskarżonemu śledzenie postępowania i bycie wysłuchanym bez przeszkód technicznych, a także zapewnić mu skuteczną i poufną komunikację z obrońcą⁴. Podwaliny standardu rzetelnej rozprawy zdalnej stworzyło orzecznictwo ETPC w sprawach włoskich, przede wszystkim w sprawach *Viola v. Włochy*⁵ i *Asciutto v. Włochy*⁶.

3 Zob. M.A. Nowicki, Komentarz do art. 5 EKPC, (w:) M.A. Nowicki, Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, wyd. VII, WKP 2017 i podane tam orzecznictwo ETPC.

4 ECHR, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (criminal limb), Strasbourg, Updated on 30 April 2021, s. 33, 88 i podane tam orzecznictwo ETPC; https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf (10.06.2021).

5 Wyrok ETPC z 5 października 2006 r. w sprawie *Marcello Viola v. Włochy*, skarga nr 45106, HUDOC (9.06.2021).

6 Wyrok ETPC z 27 listopada 2007 r. w sprawie *Asciutto v. Włochy*, skarga nr 35795/02 HUDOC (9.06.2021).

Przed przejściem do tych orzeczeń wypada wskazać, że instytucja rozprawy w formie wideokonferencji jest stosowana we włoskim procesie karnym od roku 1998. W szczególności wprowadzony wówczas art. 146 bis przepisów wykonawczych do k.p.k. wskazuje dokładnie przypadki zastosowania wideokonferencji (w sprawach najpoważniejszej przestępczości zorganizowanej o charakterze mafijnym, handlu narkotykami i terrorystycznej), właściwy organ do zarządzania takiej konferencji oraz techniczne warunki połączenia audiowizualnego. Ponadto ustawą nr 103/2017 ustawodawca włoski znacznie rozszerzył zakres stosowania art. 146 bis, wskutek czego stosowanie wideokonferencji nie jest już wyjątkowe, lecz stało się regułą w stosunku do aresztowanych lub skazanych za najcięższe przestępstwa. W przypadku więźniów odbywających karę w zaostrzonym rygorze ich udział w rozprawach i posiedzeniach możliwy jest jedynie w formie wideokonferencji, przy jednoczesnym zapewnieniu im prawa do korzystania z pomocy obrońcy (w tym z urzędu) i poufnego kontaktu z adwokatem⁷. W obu włoskich sprawach: *Marcello Viola* i *Asciutto*, dotyczących zorganizowanej (mafijnej) przestępczości ETPC stwierdził, że udział skarżących w rozprawach za pomocą wideokonferencji służył uzasadnionym, uznanym przez EKPC celom, a mianowicie obronie porządku publicznego, zapobieganiu przestępczości, ochronie prawa do życia, wolności oraz bezpieczeństwu świadków i ofiar przestępstw, a także poszanowaniu wymogu „rozsądnego terminu” w odniesieniu do długości postępowań sądowych. Badając z kolei procedurę wideokonferencji, Trybunał uznał ją za spełniającą wymogi rzetelnego procesu, gdyż oskarżeni korzystali z pomocy obrońców, mieli możliwość składania oświadczeń z miejsca swego pobytu, odbierali bez zakłóceń dźwięk i obraz z rozprawy i sami byli widziani i słyszani przez sąd oraz uczestników procesu. Ponadto w sprawie *Viola* obrońca oskarżonego mógł również wysłać swojego substytutą do sali, na której przebywał oskarżony uczestniczący w wideokonferencji, lub postąpić odwrotnie – osobiście zająć się swoim klientem i powierzyć zastępującemu go adwokatowi obronę swojego klienta przed sądem⁸.

W innych sprawach Trybunał zauważał, że trudności w porozumiewaniu się na odległość oskarżonego w sposób zdalny z sądem powinny być kompensowane przez przyznanie oskarżonemu obrońcy⁹. Z kolei w orzecznictwie ETPC dotyczącym spraw apelacyjnych w Rosji Trybunał podkreślał, że relacja między adwokatem a jego klientem powinna opierać się na wzajemnym zaufaniu i zrozumieniu. W związku z powyższym ETPC w sprawie *Sakhnovskiy v. Rosja* wskazał, że warunkiem rzetelności rozprawy zdalnej jest zapewnienie uczestniczącemu w niej oskarżonemu możli-

7 A. Mangiaracina, Report on Italy, (w:) S. Quattrocchio, S. Ruggeri (red.), *Personal Participation in Criminal Proceedings. A Comparative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*, Springer 2019, s. 249–251.

8 *Marcello Viola v. Włochy*, § 67–69 i 75–77; *Asciutto v. Włochy*, § 68–72.

9 Wyrok ETPC z 26 czerwca 2008 r. w sprawie *Shulepov v. Rosja*, skarga nr 15435, § 34–39, HUDOC (1.03.2021 r.); zob. także orzecznictwo ETPC w sprawach rosyjskich w: A. Lach, *Rzetelne postępowanie dowodowe w świetle orzecznictwa strasburskiego*, Warszawa 2018, s. 104.

wości nieskrępowanego i poufnego kontaktu z obrońcą. Zdaniem Trybunału narusza zasadę rzetelnego procesu sytuacja, gdy poufności tego kontaktu nie gwarantuje korzystanie z łączy wideo obsługiwanych przez pracowników rządu bez wykluczenia możliwości jego niejawnego nadzorowania (podsluchu i podglądu) i niezapewnienia na przykład kontaktu telefonicznego¹⁰. W późniejszej sprawie *Gorbunov i Gorbaczov v. Rosja*, podobnie jak w sprawie *Sakhnovskiy*, skarżący był w stanie porozumieć się ze swoim nowo wyznaczonym adwokatem jedynie tuż przed rozpoczęciem rozprawy apelacyjnej. Chociaż z oświadczeń stron złożonych w sprawie *Gorbunov i Gorbaczov* nie wynikało jasno, czy czas wyznaczony na taką komunikację był wystarczający, aby skarżący omówił sprawę i upewnił się, że wiedza jego adwokata na temat sprawy oraz sytuacji prawnej skarżącego jest odpowiednia, główną przyczyną uznania przez Trybunał procedury wideokonferencji za nierzetelną było niezapewnienie poufności kontaktu obrońca – oskarżony. W sprawie tej mogli oni bowiem rozmawiać ze sobą tylko za pomocą łączy wideo. Dodatkowo Trybunał zauważył, że przeprowadzenie wideokonferencji nie było uzasadnione ważną przyczyną, gdyż oskarżony i jego obrońca przebywali w mieście Wołogda, gdzie miał siedzibę sąd apelacyjny, a więc nie było żadnych przeszkód, aby obaj uczestniczyli w rozprawie apelacyjnej bezpośrednio¹¹.

Warto dodać, że niezapewnienie poufności kontaktu oskarżony – obrońca w trakcie wideokonferencji było podstawą skutecznych skarg do ETPC nie tylko w sprawach przeciwko Rosji. W sprawie *Zagaria v. Włochy*, ETPC stwierdził naruszenie gwarantowanej przez powołany wcześniej art. 146 bis przepisów wykonawczych do włoskiego k.p.k. zasady poufności kontaktu telefonicznego obrońcy w trakcie wideokonferencji przez podsłuchanie rozmowy adwokata z oskarżonym przez funkcjonariusza służby więziennej a następnie sporządzenie przez niego notatki z tej rozmowy dla kierownictwa więzienia Ascoli Piceno. W sprawie tej obrońca oskarżonego występował przed ławą przysięgłych, a oskarżony znajdował się w więzieniu, łącząc się z salą rozpraw za pomocą łączy audio-wideo. Mimo że ETPC podzielił stanowisko rządu, że podsłuchana rozmowa nie miała bezpośredniego związku z istotą zarzutów lub strategią obrony, to jednak ostatecznie uznał, że ten bezprawny podsłuch naruszył prawo skarżącego do skutecznego wykonywania prawa do obrony i w związku z tym doszło do naruszenia art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji w związku z art. 6 ust. 1¹². Należy także dodać, że ETPC w sprawach rosyjskich uznaje przeprowadzenie rozprawy w formie wideokonferencji z oskarżonym umieszczonym w metalowej

10 Wyrok ETPC z 27 listopada 2018 r., 39159/12, *Sakhnovskiy v. Rosja*, § 98, 102–104, HUDOC (3.03.3021) i podane tam orzecznictwo ETPC.

11 Wyrok ETPC z 1 marca 2016 r. w sprawie *Gorbunov i Gorbaczov v. Rosja*, skargi nr 43183/06 and 27412/07, § 37–39, HUDOC (15.06.2021).

12 Wyrok ETPC z 27 listopada 2007 r. w sprawie *Zagaria v. Włochy*, skarga nr 58295/00, § 32–36, HUDOC (10.06.2021).

klatce za sprzeczne z zakazem tortur lub niehumanicznego bądź poniżającego traktowania (art. 3 EKPC)¹³. Ponadto w wielu swoich orzeczeniach ETPC wskazywał jako argument za dopuszczalnością wideokonferencji fakt, że stanowi ona ważny instrument międzynarodowej pomocy prawnej przewidziany m.in. przez Europejską Konwencję z 29 maja 2000 r. o pomocy prawnej w sprawach karnych pomiędzy Państwami Członkowskimi UE (art. 10)¹⁴, a w literaturze zaleca się jej stosowanie jako efektywnego instrumentu współpracy sądowej na przykład w sprawach dotyczących europejskiego nakazu aresztowania¹⁵.

Podsumowując powyższe rozważania, można stwierdzić, że ETPC akceptował co do zasady prowadzenie rozpraw sądowych w formie wideokonferencji jako wyjątków od tradycyjnej rozprawy, ale przy zaistnieniu ważnych, uznawanych przez EKPC przyczyn (*compelling reasons*) i zapewnieniu oskarżonemu gwarancji rzetelnego procesu właściwym właśnie tradycyjnej rozprawie. W literaturze zachodniej zauważa się, że prawa z art. 6 EKPC nie mają charakteru absolutnego i powinny być zrównoważone z innymi prawami chronionymi przez EKPC. W dobie pandemii COVID-19 prawa wynikające z rzetelnego procesu muszą być zrównoważone przez ustawodawców i sądy z ochroną zdrowia publicznego i z absolutnym prawem do samego życia¹⁶. Dlatego też należy zauważyć, że w trakcie epidemii COVID-19 w europejskich systemach wymiaru sprawiedliwości wideokonferencja stała się jedyną możliwą formą prowadzenia rozprawy, która zapewniała względną ochronę sądowi i uczestnikom postępowania przed zarażeniem wirusem. To właśnie względy ochrony życia i zdrowia sędziów i innych uczestników procesu stały się *ex definitione* „*compelling reasons*” odejścia od tradycyjnej formy bezpośredniej i publicznej rozprawy na rzecz wideokonferencji, która ta technologia umożliwiła odblokowanie europejskich systemów wymiaru sprawiedliwości. Ich działalność została bowiem zawieszona na czas pandemii w krajach europejskich bądź na mocy ustaw, bądź też wskutek braku aktywności parlamentów – w drodze aktów administracyjnych o randze podstawowej¹⁷. Dodać należy, że nie bez znaczenia jest fakt, że w dobie pandemii sam ETPC również przeprowadza swoje rozprawy w budynku w Strasburgu z użyciem wideokonferencji (zob. np. wyrok ETPC z 1 czerwca 2021 r. w sprawie *Denis and Irvine v. Belgia*, skarga nr 62819/17 i 63921/17, § 9). Ponadto należy wskazać, że zgodnie z art. 15 EKPC

13 Wyrok ETPC z 26 marca 2019 r. w sprawie *Valyuzhenich v. Rosja*, skarga nr 10597/13, § 25–26, HUDOC (10.06.2021).

14 Ratyfikowana przez Polskę 27 lipca 2007 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 135, poz. 590); zob. także P. Gori, A. Pahladsingh, *Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court*, ERA Forum 2021, vol. 21, s. 567.

15 Zob. G. Jansen, *The need for a new roadmap of procedural safeguards: a lawyer's perspective*, ERA Forum 2021, published on-line 12.05.2021, Springer.

16 P. Gori, A. Pahladsingh, *Fundamental...*, *op. cit.*, s. 567.

17 Odnośnie do Włoch, Danii i innych krajów zob. P. Gori, A. Pahladsingh, *Fundamental...*, *op. cit.*, s. 561–564.

państwo członkowskie może podjąć środki uchylające je z zobowiązań wynikających z Konwencji w przypadku wojny lub innego zagrożenia publicznego zagrażającego egzystencji narodu. Od początku ogłoszenia przez Światową Organizację Zdrowia pandemii dziewięć państw, które już wiosną 2020 r. ogłosiły na swoim terytorium stan wyjątkowy, a mianowicie Albania, Armenia, Gruzja, Estonia, Łotwa, Mołdawia, Rumunia, San Marino i Serbia, skorzystało z tego prawa¹⁸. Jednakże w literaturze poświęconej analizie ustawodawstwa „covidowego” w krajach europejskich generalnie zauważano, że stosowanie wideokonferencji zamiast tradycyjnej rozprawy powinno spełniać standardy rzetelnego procesu wypracowane na tle art. 6 EKPC¹⁹. Jeśli chodzi o samą procedurę stosowania wideokonferencji podnoszono konieczność używania specjalistycznego sprzętu audio-wideo, zauważając jednocześnie, że nie przy wszystkich czynnościach sądowych stosowanie wideokonferencji jest dobrym rozwiązaniem. W tym ostatnim względzie zaproponowano podział czynności sądowych na trzy grupy: a) czynności sądowe (*hearing activities*), które mogą być wykonywane w drodze wideokonferencji tak samo dobrze albo nawet lepiej niż w sposób konwencjonalny, b) czynności, które można przeprowadzić przy pomocy takiego narzędzia, ale wymaga to uwzględnienia związanych z tym komplikacji oraz c) czynności, które nie są kompatybilne z wideokonferencją i nie powinny być wykonywane przy jej zastosowaniu²⁰. Jako przykłady czynności pierwszej grupy wskazuje się sytuacje, w których wideokonferencja mogłaby zapewnić ochronę prawa do obrony jako sposób na zmniejszenie dyskomfortu, spowodowanego na przykład podróżą tymczasowo aresztowanego do wyznaczonego przez sędziego miejsca w celu złożenia oświadczeń lub naradzania się z sędzią delegowanym innym niż osoba uprawniona do decydowania. Jeśli chodzi o czynności drugiej grupy, gdzie wideokonferencja powoduje komplikacje, wskazuje się postępowania z wieloma oskarżonymi i stronami, zwłaszcza jeśli wymagają one tłumaczy. Powstaje wtedy sytuacja wymagająca nawiązywania nie tylko połączeń „punkt-punkt”, między dwoma lub kilkoma lokalizacjami, ale także połączeń wielopunktowych, jednocześnie między wieloma lokalizacjami, i w związku z tym bez zapewnienia odpowiedniego skonfigurowania sieci specjalistycznych urządzeń powstaje poważne ryzyko niespełnienia warunków efektywnego udziału w takich czynnościach wszystkich uczestników konferencji. Do grupy trzeciej, a więc czynności, przy których wideokonferencja jest formą nieprzydatną, zalicza się konfrontację sądową świadków (oskarżenia i obrony) lub oskarżonych ze

18 Zob. O. Kaplina, S. Sharenko, *Access to Justice in Ukrainian Criminal Proceedings During the Covid-19 Outbreak*, *Access to Justice in Eastern Europe*, 2020, Issue 2/3 (7), s. 119–121; A. Boskovic, T. Kesic, *Questioning Defendants via Skype during the State of Emergency in the Republic of Serbia*, *Journal of Liberty and International Affairs (JLIA)* 2020, vol. 6, nr Thematic Issue, s. 30–44.

19 O. Kaplina, S. Sharenko, *Access...*, *op. cit.*, s. 125–126; P. Gori, A. Pahladsingh, *Fundamental...*, *op. cit.*, s. 570–574.

20 P. Gori, A. Pahladsingh, *Fundamental...*, *op. cit.*, s. 576–577.

względu na psychologiczne implikacje oceny sądowej wiarygodności konfrontowanych uczestników procesu, nieograniczającej się do zwykłego sprawdzenia logicznej, wewnętrznej spójności treści każdego oświadczenia. Doświadczenia w stosowaniu wideokonferencji wskazują także na to, że jest ona bardziej efektywna, jeśli przeprowadza się ją na wniosek stron i uczestników procesu, a nie na mocy arbitralnej decyzji sądu²¹.

2. Ewolucja rozprawy zdalnej w polskim procesie karnym

Tak zwana „rozprawa odmiejscowiona” została wprowadzona do polskiego k.p.k. ustawą z 31 sierpnia 2011 r.²², stanowiącą część tzw. Pakietu UEFA EURO 2012, i z założenia miała stanowić instrument zwalczania przede wszystkim przestępczości stadionowej. Pomijając podnoszoną w komentarzach niefortunność użytego w projekcie ustawy terminu „rozprawa odmiejscowiona”²³, należy wskazać, że jej założeniem jest prowadzenie rozprawy w dwóch różnych miejscach (miejscu przebywania oskarżonego i siedzibie sądu) połączonych za pomocą urządzeń umożliwiających przekazywanie obrazu i dźwięku na odległość. W sytuacji zdecydowania przez sąd o takiej rozprawie można odstąpić od przymusowego doprowadzenia do sądu sprawcy ujętego na gorącym uczynku bądź w bezpośrednim pościgu, jeśli zostanie zapewnione uczestniczenie przez sprawcę w sposób zdalny we wszystkich czynnościach sądowych, w których ma on prawo uczestniczyć, w szczególności złożenie przez niego wyjaśnień (art. 517 b, § 2a k.p.k.). W czynnościach wideokonferencji w miejscu przebywania sprawcy bierze udział referendarz sądowy lub asystent sędziego zatrudniony w sądzie, w którego okręgu przebywa sprawca. Natomiast jeśli w sprawie został ustanowiony obrońca, uczestniczy on w czynnościach prowadzonych w sposób zdalny w miejscu przebywania sprawcy. Nie rozwijając opisu „rozprawy odmiejscowionej” w trybie przyspieszonym (oraz zgodności z zasadą domniemania niewinności używania przez ustawodawcę terminu „sprawca”), która stała się pierwowzorem opisywanej dalej rozprawy zdalnej w postępowaniu zwykłym, należy wskazać na przesłanki jej wprowadzenia²⁴. Przede wszystkim należy zauważyć, że w obecnym kształcie tryb przyspieszony jest fakultatywny, może być stosowany jedynie w sprawach o mniejszym trybie gatunkowym, charakteryzujących się

21 *Ibidem*, s. 577.

22 Ustawa z 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 217, poz. 1280 – ustawa weszła w życie 12 listopada 2011 r.

23 A.R. Światłowski, (w:) J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. 3, Warszawa 2018, s. 1203.

24 Na temat uzasadnienia wprowadzenia rozprawy „odmiejscowionej” zob. J. Kosowski, Rozprawa „odmiejscowiona”, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 1, s. 37–40 oraz D. Morgała, Rozprawa odmiejscowiona jako środek walki z chuligaństwem stadionowym?, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, z. 3, s. 125–126.

nieskomplikowanym charakterem, skutkującym możliwością ich szybkiego rozpoznania, a zdalne przeprowadzenie rozprawy umożliwi rezygnację z zatrzymywania oskarżonego i doprowadzania do sądu²⁵. Jednakże w komentarzach do tej instytucji zgłaszane są uwagi krytyczne dotyczące w przypadku asystenta sędziego i referendarza sądowego braku instrumentów służących zapewnieniu przez nich prawidłowości czynności sądowych przeprowadzanych zdalnie i ograniczenia efektywnego udziału obrońcy w takich czynnościach w miejscu pobytu oskarżonego wynikające z braku jego bezpośredniego kontaktu z sądem, co nie spełnia postulatu „równości broni” obrony i oskarżenia²⁶.

W kontekście konwencyjnych gwarancji rzetelnego procesu sądowego należy wskazać, że nowelizacja k.p.k. dokonana ustawą „covidową” z 19 czerwca 2020 r.²⁷ rozszerzyła instytucję rozprawy „odmiejscowionej” stosowanej w trybie przyspieszonym na rozprawy prowadzone w postępowaniu zwyczajnym. W nowych paragrafach 3–9 art. 374 k.p.k. przewidziano możliwość zdalnego uczestniczenia w rozprawie nie tylko oskarżonego i jego obrońcy, lecz także oskarżyciela publicznego, posiłkowego i prywatnego oraz tłumacza. Zgodnie z uzasadnieniem projektu ustawy celem nowelizacji było „(...) poszerzenie możliwości zdalnego przeprowadzania wybranych czynności postępowania karnego, co służyć będzie zwiększeniu jego szybkości, zmniejszeniu kosztów i uciążliwości ponoszonych przez uczestników procesu w związku z koniecznością stawiennictwa w sądzie, a równocześnie stworzy możliwości ograniczenia zagrożeń wynikających ze stanu epidemii dla osób uczestniczących w tych czynnościach w charakterze organu procesowego lub uczestnika”²⁸. Tak więc można uznać, że cele wprowadzenia tej instytucji do postępowania zwyczajnego odpowiadają konwencyjnemu standardowi „ważnego powodu” (*compelling reason*) odejścia od tradycyjnej formy rozprawy sądowej. Przy ocenie instytucji rozprawy zdalnej należy jednak zauważyć uprzywilejowanie prokuratora wobec innych stron i uczestników procesu, gdyż jego wniosek o umożliwienie mu udziału w rozprawie w formie wideokonferencji jest dla sądu wiążący, co stanowi nieuzasadniony przejaw dominacji oskarżyciela publicznego nad przewodniczącym i sądem będącym wszak *dominus litis* rozprawy sądowej²⁹. Jednakże zgodnie z założeniem arty-

25 Zob. np. B. Skowron, (w:) K. Dudka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. 2, Warszawa 2020, s. 1127 i podana tam literatura.

26 A.R. Świątłowski, *op. cit.*, s. 1204.

27 Ustawa z 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (Dz.U. poz. 1086) – ustawa weszła w życie 24 czerwca 2020 r.

28 Druk Sejmowy nr 382, Sejm VIII Kadencji, Warszawa 2020, s. 25.

29 Jak stanowi nowy paragraf 3 art. 374 k.p.k.: „Przewodniczący, na wniosek prokuratora, **wyraża zgodę** (podkr. CK) na jego udział w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, jeżeli nie stoją temu na przeszkodzie względy techniczne”. Nie wydaje się wystarczają-

kułu ograniczymy się do analizy zdalnego udziału w rozprawie oskarżonego i jego obrońcy w kontekście opisanego wcześniej standardu rzetelnego procesu³⁰. Nowy paragraf 4 art. 374 k.p.k. upoważnia przewodniczącego do zapewnienia oskarżonemu pozbawionemu wolności (podobnie jak oskarżycielowi posiłkowemu i prywatnemu) możliwości udziału w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych bezpośrednio przekazujących na odległość obraz i dźwięk jako alternatywy obowiązkowego stawiennictwa na rozprawie. Decyzja przewodniczącego może być podjęta zarówno z urzędu, jak i na wniosek pozbawionego wolności oskarżonego. Zgodnie z art. 374 §1 *in principio* zakres stosowania instytucji zdalnej rozprawy wobec oskarżonego dotyczy jedynie jego obowiązkowego udziału w rozprawie („Przewodniczący może zwolnić z obowiązku stawiennictwa na rozprawie oskarżonego...”), który może wynikać z samej ustawy bądź kiedy przewodniczący lub sąd uznają udział oskarżonego w rozprawie za obowiązkowy (art. 374 §1 i 1a k.p.k.). W komentarzach wskazuje się także, że obowiązek doprowadzenia oskarżonego na rozprawę, w której jego udział nie jest obowiązkowy, powstaje także wtedy, gdy oskarżony złożył wniosek o doprowadzenie w trybie art. 353 § 3 k.p.k. Przyjmuje się więc, że w tych trzech przypadkach zamiast doprowadzenia na salę rozpraw przewodniczący może zarządzić udział oskarżonego w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych w miejscu przebywania oskarżonego³¹. Trudno zgodzić się z tym poglądem w świetle regulacji art. 374 §1 k.p.k., z którego można wywieść, że osobisty i bezpośredni udział oskarżonego w rozprawie jest jego prawem, a więc jeśli oskarżony jest pozbawiony wolności, może żądać doprowadzenia go na rozprawę i wówczas nie można poprzestać na zapewnieniu mu udziału w formie wideokonferencji³². Podobnie jak w przypadku „rozprawy odmiejscowionej” w trybie przyspieszonym nad prawidłowością przeprowadzania w sposób zdalny rozprawy czuwać mają referendarz sądu lub asystent sędziego biorący w niej udział w miejscu przebywania oskarżonego, lecz pozbawieni stosownych instrumentów mogących służyć realizacji ich zadań.

Jeśli chodzi o gwarantowane oskarżonemu w art. 6 ust. 3 lit. c EKPC prawo do korzystania z pomocy obrońcy, to udział obrońcy nie jest obligatoryjny i to jemu po-

cym ograniczeniem tej kompetencji prokuratora (nieograniczonej żadnymi przesłankami skorzystania z niej) zgłaszany w doktrynie postulat, aby w tym przepisie termin „wniosek prokuratora” zastąpić terminem „uzasadniony wniosek prokuratora”; zob. Ł. Brzezowski, Udział prokuratora w rozprawie i posiedzeniu zdalnym, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 3, s. 37–40. Warto dodać, że ta nieuzasadniona kompetencja prokuratora jako jeden z przejawów dominacji prokuratury w procesie karnym była przejawem żywej krytyki ze strony uczestników konferencji „Czy proces karny stał się procesem prokuratora?”, zorganizowanej on-line 11 czerwca 2021 r. przez Katedrę Postępowania Karnego WPiA UMCS w Lublinie.

30 Na temat udziału wszystkich uczestników procesu w rozprawie zdalnej zob. np. C. Kulesza, (w:) K. Dudka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. 3, s. 826–829.

31 D. Świecki, Komentarz do art. 374, (w:) D. Świecki (red.) Kodeks postępowania karnego, t. I. Komentarz aktualizowany, LEX/El 2020.

32 C. Kulesza, (w:) K. Dudka (red.), Kodeks..., *op. cit.*, s. 828.

zostawiono wybór miejsca przebywania w trakcie rozprawy prowadzonej w sposób zdalny (w sądzie czy w miejscu pobytu oskarżonego). Wydaje się jednak, że swoją decyzję obrońca powinien uzgodnić z oskarżonym i mieć z nim w trakcie rozprawy kontakt bezpośredni bądź telefoniczny. Warto jednak zauważyć, że oba warianty pobytu obrońcy oskarżonego w trakcie rozprawy prowadzonej w sposób zdalny przewidziane w § 6 art. 374 k.p.k. mają swoje wady: jeśli obrońca znajduje się w miejscu pobytu oskarżonego, rodzi to wskazane wcześniej wątpliwości (na tle trybu przyspieszonego) w kontekście zachowania wymogów efektywnej obrony i zasady kontryktoryjności. Ponadto należy wskazać na trudności, jakie może napotkać obrońca, związane z podróżą do często odległych od sądu aresztów śledczych czy zakładów karnych. Natomiast w przypadku, gdy obrońca przebywa w trakcie takiej rozprawy w siedzibie sądu, utrudnione może być utrzymywanie bieżącego i poufnego kontaktu telefonicznego z oskarżonym, szczególnie istotnego na przykład w trakcie przesłuchiwania świadków, biegłych czy współoskarżonych. W takich sytuacjach nawet przewidziana w § 7 art. 374 k.p.k. możliwość zarządzenia przerwy przez sąd w celu umożliwienia kontaktu telefonicznego może okazać się niewystarczająca. Ponadto regulacja ta daje sądowi możliwość nieuwzględnienia wniosku obrony o przerwę, jeśli jego złożenie w sposób oczywisty nie służy realizacji prawa do obrony, a w szczególności zmierza do zakłócenia lub nieuzasadnionego przedłużenia rozprawy. Biorąc pod uwagę podkreślaną w orzecznictwie ETPC poufność stosunku obrończego i taktyki obrony, nie wiadomo, na jakich konkretnych przesłankach sąd miałby podejmować decyzję o odmowie zarządzenia przerwy w oparciu o tak generalnie zakreślone kryterium. Jest to istotny problem, gdyż biorąc pod uwagę literalne brzmienie tego przepisu, należy uznać, że o zarządzeniu przerwy decyduje sąd (a nie przewodniczący), a więc negatywna decyzja sądu w przedmiocie wniosku obrony będzie niezaskarżalna. W związku z powyższym naruszenie prawa do obrony w drodze takiej decyzji może być podniesione jedynie w apelacji na podstawie art. 447 § 4 k.p.k.³³

Udział obrońcy w rozprawie zdalnej jest bardzo istotny także ze względu na treść § 7 art. 374 k.p.k. nakazującego odpowiednie stosowanie art. 517ea k.p.k., z czego wynika ustna forma rozprawy zdalnej. Podczas takiej rozprawy uczestnicy postępowania mogą składać wnioski i inne oświadczenia oraz dokonywać czynności procesowych wyłącznie ustnie do protokołu. Odpowiednie stosowanie tej regulacji oznacza także, że o treści wszystkich pism procesowych, które wpłynęły do akt sprawy od chwili przekazania do sądu aktu oskarżenia, sąd jest obowiązany poinformować oskarżonego oraz jego obrońcę i na żądanie obrony sąd ma obowiązek odczytać treść tych pism (art. 517 § 1ea). Ponadto zgodnie z art. 517 § 2ea na rozprawie mogą być odczytywane te pisma procesowe oskarżonego i jego obrońcy, których nie można było przekazać do sądu. W komentarzach wskazuje się, że chodzi tu o przeszkody w prze-

33 J. Zagrodnik, Komentarz do art. 374, (w:) J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany, wyd. 33, Legalis.

kazywaniu pism natury faktycznej, wynikające z odległości między oboma miejscami przeprowadzania rozprawy zdalnej³⁴.

Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka pozostawienie w art. 374 § 7 k.p.k. w rękach sądu możliwości decydowania o tym, kiedy kontakt obrońcy z klientem jest zasadny, stanowił będzie prostą drogę do naruszenia prawa do obrony i regulację tę trudno pogodzić nie tylko z wymogami, które stawia art. 6 § 3 lit. c Konwencji, ale także wymogami dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania³⁵.

3. Udział oskarżonego w zdalnym posiedzeniu aresztowym w świetle konwencyjnego standardu pozbawiania wolności

Orzecznictwo ETPC przeniosło zasadę równouprawnienia stron jako element rzetelnego procesu także na postępowania incydentalne, czyniąc z niej element standardu pozbawienia wolności³⁶. W komentarzach do EKPC zauważa się, że co do zasady art. 5 ust. 4 nie wymaga obligatoryjnego ustanawiania obrońcy w ramach sądowego postępowania kontrolnego, niemniej w niektórych sytuacjach ustanowienie przedstawiciela procesowego może okazać się konieczne dla zapewnienia realności ochrony prawnej, w szczególności wówczas, gdy osoba pozbawiona wolności z uwagi na swój wiek względnie stan psychiczny nie jest w stanie samodzielnie zaprezentować swoich argumentów. Jednakże jeśli w sprawie występuje obrońca, postępowanie może być uznane za odpowiadające standardowi jedynie wtedy, gdy obrońca może swobodnie komunikować się z osobą aresztowaną w celu przygotowania strategii obrony.³⁷ W orzecznictwie ETPC podkreśla się, że efektywność kontroli sądowej zagwarantowanej w art. 5 ust. 4 Konwencji wymaga ochrony poufności wymiany informacji między oskarżonym pozbawionym wolności i broniącym go adwokatem.

34 A.R. Światłowski, *op. cit.*, s. 1211.

35 Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z 14 czerwca 2020 r., Druk Senacki nr 142, s. 7–8; <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/06/druk-senacki-nr-142-uwagi-HFPC-1.pdf> (25.01.2021).

36 J. Matras, Standard „równości broni” w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 3, s. 5–11 i podane tam orzecznictwo ETPC i literatura.

37 P. Hofmański, Komentarz do art. 5 EKPC, (w:) L. Garlicki (red.), Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, tom I. Komentarz do artykułów 1–18, Legalis 2010 i podane tam orzecznictwo ETPC; zob. także B. Gronowska, Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 31.01.2002 r. w sprawie *Lanz p. Austrii* (dot. kontroli zasadności stosowania aresztu tymczasowego oraz prawa osoby tymczasowo aresztowanej do swobodnych kontaktów z obrońcą), „Prokuratura i Prawo” 2002, z. 5, s. 133.

Pomoc obrońcy jest nieefektywna, jeśli nie może on rozmawiać ze swoim klientem i otrzymać od niego poufnych instrukcji bez żadnej kontroli³⁸.

Wprowadzone ustawą z 19 czerwca 2020 r. zdalne posiedzenie aresztowe zostało ukształtowane podobnie jak rozprawa prowadzona w sposób zdalny, z tym że oczywiście dotyczy ono jedynie podejrzanego (oskarżonego). Nowy paragraf b art. 250 k.p.k. przewiduje możliwość odstąpienia od przymusowego doprowadzenia do sądu podejrzanego, jeżeli zostanie zapewniony jego udział w posiedzeniu, w szczególności złożenie przez niego wyjaśnień, przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tego posiedzenia na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W takim posiedzeniu bierze udział w miejscu przebywania podejrzanego referendarz sądowy lub asystent sędziego, a jeżeli podejrzany przebywa w zakładzie karnym lub areszcie śledczym – funkcjonariusz Służby Więziennej. Biorąc pod uwagę, że szczególnie w sytuacji, kiedy sąd orzeka w przedmiocie przedłużenia aresztu, zasadą będzie pobyt podejrzanego (oskarżonego) w areszcie lub zakładzie karnym, i wówczas regułą będzie właśnie udział w posiedzeniu zdalnym funkcjonariuszy Służby Więziennej, którzy nie dają takich gwarancji bezstronności i swobody wyjaśnień podejrzanego jak referendarz sądowy czy asystent sędziego. Podobnie jak w przypadku rozprawy prowadzonej w sposób zdalny obrońca bierze udział w posiedzeniu w miejscu przebywania oskarżonego bądź w sądzie. Jednakże swoboda wyboru przez obrońcę miejsca przebywania może być ograniczona przez sąd, który ma uprawnienie do zobowiązania go do udziału w posiedzeniu w budynku sądu z uwagi na niebezpieczeństwo nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego (art. 250 § 2d k.p.k.). W wypadku, gdy obrońca przebywa w innym miejscu niż oskarżony, kodeks przewiduje możliwość zarządzenia przez sąd na wniosek obrony przerwy i zezwolenia na kontakt telefoniczny oskarżonego z obrońcą. Nie powtarzając wcześniejszych uwag co do uznaniowości sądu przy decydowaniu o umożliwieniu takiego kontaktu i jego poufności, należy dodać, że w tym przypadku kryterium nieuwzględnienia wniosku stanowi nie tylko możliwość zakłócenia prawidłowego przebiegu posiedzenia, lecz także „ryzyko nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania podejrzanego” (art. 250 § 3e k.p.k.).

Należy wskazać, że nowe regulacje ograniczają i tak skromne gwarancje udziału obrońcy w posiedzeniu aresztowym, szczególnie przy pierwszym stosowaniu najostrzejszego środka zapobiegawczego (zob. niezmieniony art. 249 § 3 k.p.k.) Ponieważ warunkiem efektywnego udziału obrońcy w posiedzeniu aresztowym jest

38 Wyrok ETPC z dnia 10 maja 2007 r. w sprawie *Modârcă v Mołdawii* skarga nr 14437/05, § 87–89, HUDOC (30.07.2021) oraz wyrok ETPC z 31 stycznia 2002 r. w sprawie *Lanz v Austrii*, skarga nr 24430/94, § 41–45, HUDOC (30.07.2021).

znajomość akt postępowania przygotowawczego, należy dostrzec praktyczne trudności w zapoznawaniu się z tym aktami wynikające z ograniczeniami ich dostępności w sądzie w okresie 24 godzin, jaki ma sąd na rozpoznanie wniosku o areszt³⁹. W rezultacie w przypadku zdalnego posiedzenia aresztowego obrońca, mając do wyboru albo zaznajomienie się z aktami sprawy, albo podróż do aresztu lub zakładu karnego celem udziału w posiedzeniu w miejscu przebywania oskarżonego, najczęściej wybierze pobyt w siedzibie sądu (lub zostanie do tego zobowiązany przez sąd). W tym ostatnim przypadku nie będzie on najczęściej w stanie nawiązać bezpośredniego kontaktu z oskarżonym przed posiedzeniem, zaś kontakt telefoniczny w trakcie posiedzenia, zależny od uznaniowej decyzji sądu, może być niewystarczający. W rezultacie naruszony zostaje standard efektywnego dostępu podejrzanego pozbawionego wolności do obrońcy⁴⁰. Dlatego też w komentarzach zauważa się, że przepisy o zdalnym posiedzeniu aresztowym w nieproporcjonalny sposób ograniczają prawo oskarżonego do obrony (bez względu na to, czy jest on zarażony wirusem COVID-19, czy nie), pozbawiając go możliwości kontaktu z ustanowionym obrońcą i udziału urzędnika sądowego w miejscu, gdzie przebywa podejrzany⁴¹. Na koniec należy dodać, że w orzecznictwie ETPC w sprawach rosyjskich podkreśla się, że przebywanie oskarżonego w trakcie zdalnego posiedzenia aresztowego w metalowej klatce wprawdzie nie narusza standardu z art. 5 ust. 3 i 4, ale narusza zakaz z art. 3 ETPC⁴².

Wnioski końcowe

ETPC w czasach przed pandemią COVID-19 tradycyjnie wymagał, aby przeprowadzenie rozprawy zdalnej znajdowało uzasadnienia w postaci „ważnego powodu” (*compelling reason*). Ponadto, zdaniem Trybunału, ograniczenia osobistej obrony oskarżonego wynikające z oddalenia jego miejsca pobytu od sądu powinny być kompensowane przez umożliwienie mu kontaktu z obrońcą, przy zapewnieniu jego poufności. Z kolei oceniając instytucję zdalnego posiedzenia aresztowego, należy zauważyć, że w porównaniu ze zdalną rozprawą ma ona szerszy zakres stosowania, gdyż w przypadku orzekania przez sąd w przedmiocie aresztu regułą jest wcześniejsze pozbawienie wolności oskarżonego (w trybie zatrzymania bądź aresztu). Niedopuszczalne jest odbywanie takiego posiedzenia w formie wideokonferencji jedynie w przypadku oskarżonego wskazanego w art. 79 § 1 pkt 2, czyli takiego, który jest głu-

39 Zob. np. C. Kulesza, Rola obrońcy w czynnościach sądowych w postępowaniu przygotowawczym, (w:) Wybrane aspekty nowelizacji prawa karnego, Biuro RPO, Warszawa 2015, s. 93–96.

40 Zob. M. Wąsek-Wiaderek, Standard..., *op. cit.*, s. 589–591 i podane tam orzecznictwo ETPC; zob. także wyrok ETPC z 28 listopada 2017 r. w sprawie *N. v. Rumunia*, skarga nr 59152/08, § 197.

41 J. Skorupka, Komentarz do art. 250, (w:) J. Skorupka (red.), Kodeks..., *op. cit.*

42 Wyrok z 17 kwietnia 2018 r. w sprawie *Karachentsev v. Rosja*, skarga nr 23229/11, § 51–54, HUDOC (10.06.2021).

chy, niemy lub niewidomy (art. 250 § 3f k.p.k.). Wydaje się, że w tym przypadku istnieją poważne niebezpieczeństwa dla standardów pozbawienia wolności (art. 5 ust. 3 i 3 EKPC) i efektywnego korzystania z pomocy obrońcy (art. 6 ust. 3 EKPC), szczególnie w sytuacji pierwszego stosowania aresztu (art. 249 § 3 k.p.k.). Warto dodać, że polski proces karny w zakresie kontaktu osoby aresztowanej z obrońcą nie spełnia nie tylko standardu ECHR⁴³, ale i standardu unijnego (nieanalizowanego w artykule) korzystania z pomocy obrońcy przez osobę pozbawioną wolności, wynikającego z dyrektywy UE 2013/48/UE z 22 października 2013 r. i dyrektywy (UE) 2016/1919 z 26 października 2016 r. (w zakresie pomocy prawnej z urzędu)⁴⁴. W przypadku zdalnego posiedzenia aresztowego należy podkreślić brak bezpośredniego kontaktu oskarżonego z obrońcą i trudności obrony związane z zaznajomieniem z aktami sprawy. Zarówno w przypadku rozprawy zdalnej, jak i zdalnego posiedzenia aresztowego decyzja sądu o nieuwzględnieniu wniosku obrony o zarządzenie przerwy celem telefonicznego kontaktu obrońcy z oskarżonym przebywających w różnych miejscach jest niezaskarżalna w drodze zażalenia. Poza tym trudno doszukać się przekonującego uzasadnienia wprowadzonych ustawą „covidową” regulacji, biorąc pod uwagę, że nie mają one charakteru incydentalnego (na czas pandemii), lecz trwałe, ich stosowanie nie jest uzależnione ani od stanu zdrowia oskarżonego, ani od tego, czy korzysta on z pomocy obrońcy. Przy krytycznej ocenie komentowanych regulacji rozprawy zdalnej nie sposób nie uwzględnić nie tylko braku ustawowych przesłanek odejścia od tradycyjnej formy rozprawy w polskim k.p.k., ale i przytaczanych wcześniej trudności technicznych związanych z przeprowadzaniem niektórych czynności rozprawy, których nieuwzględnienie może powodować, że wideokonferencja nie spełni konwencyjnych wymogów rzetelnej rozprawy. Wideokonferencja nie jest „lekiem na całe zło” rzeczywistości „covidowej” i „pocovidowej” nie tylko w przypadku rozprawy, ale i posiedzenia aresztowego. Jedynie tytułem przykładu można podać, że nawet „covidowe” ustawodawstwo Ukrainy (która nie wprowadziła stanu wyjątkowego i nie skorzystała z art. 15 EKPC) nie przewiduje możliwości przeprowadzenia pierwszego posiedzenia sądu w przedmiocie aresztu w formie wideokonferencji (uznając, że ten instrument nie spełnia wymogów art. 5 EKPC), zaś posiedzenia w przedmiocie przedłużania aresztu mogą się odbywać w drodze wideokonferencji jedynie za zgodą oskarżonego⁴⁵.

43 Zob. np. decyzję ETPC z 28 sierpnia 2012 r. w sprawie *Simons v. Belgia*, skarga nr 71407/10, HUDOC (20.06.2021).

44 Zob. np. C. Kulesza, *Reformy procesu karnego z perspektywy obrońcy*, (w:) C. Kulesza, A. Sakowicz (red.), *Ewolucja polskiego wymiaru sprawiedliwości w latach 2013–2018 w świetle standardów rzetelnego procesu*, Białystok 2019, s. 95–104.

45 O. Kaplina, S. Sharengo, *Access...*, *op. cit.*, s. 125–126.

BIBLIOGRAFIA

- Boskovic A., Kesic T., Questioning Defendants via Skype during the State of Emergency in the Republic of Serbia, *Journal of Liberty and International Affairs (JLIA)* 2020, vol. 6, nr Thematic Issue.
- Brzewowski Ł., Udział prokuratora w rozprawie i posiedzeniu zdalnym, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 3.
- Druk Sejmowy nr 382, Sejm VIII Kadencji, Warszawa 2020.
- ECHR, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (criminal limb), Strasbourg, Updated on 30 April 2021, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf.
- Garlicki L. (red.), Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18, Legalis 2010.
- Gori P., Pahladsingh A., Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court, *ERA Forum* 2021, vol. 21.
- Gronowska B., Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 31.01.2002 r. w sprawie *Lanz p. Austrii* (dot. kontroli zasadności stosowania aresztu tymczasowego oraz prawa osoby tymczasowo aresztowanej do swobodnych kontaktów z obrońcą), „Prokuratura i Prawo” 2002, z. 5.
- Hofmański P., Komentarz do art. 5 EKPC, (w:) L. Garlicki (red.), Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, t. I. Komentarz do artykułów 1–18, Legalis 2010.
- Jansen G., The need for a new roadmap of procedural safeguards: a lawyer’s perspective, *ERA Forum* 2021, published on-line 12.05.2021, Springer.
- Kaplina O., Sharenko S., Access to Justice in Ukrainian Criminal Proceedings During the Covid-19 Outbreak, *Access to Justice in Eastern Europe*, 2020, Issue 2/3 (7).
- Kosowski J., Rozprawa „odmiejscowiona”, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 1.
- Kulesza C., (w:) K. Dudka (red.) Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. 3, Warszawa 2020.
- Kulesza C., Reformy procesu karnego z perspektywy obrońcy, (w:) C. Kulesza, A. Sakowicz (red.), Ewolucja polskiego wymiaru sprawiedliwości w latach 2013–2018 w świetle standardów rzetelnego procesu, Białystok 2019.
- Kulesza C., Rola obrońcy w czynnościach sądowych w postępowaniu przygotowawczym, (w:) Wybrane aspekty nowelizacji prawa karnego, Biuro RPO, Warszawa 2015.
- Lach A., Rzetelne postępowanie dowodowe w świetle orzecznictwa strasburskiego, Warszawa 2018.
- Mangiaracina A., Report on Italy, (w:) S. Quattrocolo, S. Ruggeri (red.), *Personal Participation in Criminal Proceedings. A Comparative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*, Springer 2019.
- Matras J., Standard „równości broni” w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania, „Prokuratura i Prawo” 2009, z. 3.
- Morgała D., Rozprawa odmiejscowiona jako środek walki z chuligaństwem stadionowym?, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, z. 3.

- Nowicki M.A., Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, wyd. VII, WKP 2017.
- Skorupka J., Komentarz do art. 250, (w:) J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany, wyd. 33, Legalis.
- Skowron B., (w:) K. Dudka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. 2, Warszawa 2020.
- Światłowski A.R., (w:) J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. 3, Warszawa 2018.
- Świecki D., Komentarz do art. 374, (w:) D. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego, t. I. Komentarz aktualizowany, LEX/El 2020.
- Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z 14 czerwca 2020 r., Druk Senacki nr 142, <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/06/druk-senacki-nr-142-uwagi-HFPC-1.pdf>.
- Wąsek-Wiaderek M., Standard ochrony praw oskarżonego w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, (w:) C. Kulesza (red.), Strony i inni uczestnicy procesu karnego, t. VI, P. Hofmański (red.) System prawa karnego procesowego, Warszawa 2016.
- Wiliński P., Pojęcie rzetelnego procesu karnego, (w:) P. Wiliński (red.), A. Błachnio-Parzych, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, C. Nowak, P. Wiliński, Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych, Warszawa 2009.
- Zagrodnik J., Komentarz do art. 374, (w:) J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany, wyd. 33, Legalis.